Одного ранку, коли ми з дружиною снідали, покоївка подала мені телеграму. Вона була від Шерлока Холмса, і в ній говорилось:

"Чи не могли б ви приділити мені пару днів? Мене щойно викликано телеграмою Західної Англії зв'язку трагедією Боскомській долині. Буду радий якщо поїдете зі мною. Повітря пейзаж чудові. Виїздіть Паддінгтона поїздом 11.15".

— Що ти йому відповіси, любий? — спитала дружина, глянувши на мене.— Поїдеш?

— Навіть не знаю, що йому відповісти. Зараз у мене багато пацієнтів.

— О, Аструзер прийме їх замість тебе. Останнім часом ти трохи змарнів. Думаю, переміна обстановки піде тобі на користь, до того ж ти завжди так цікавишся справами, що їх розслідує Шерлок Холмс.

— Я був би невдячний, якби не цікавився ними, адже завдяки одній із тих справ доля мені послала тебе,— відповів я.— Але якщо їхати, то треба негайно збиратись, бо часу в мене тільки півгодини.

Досвід табірного життя в Афганістані прислужився мені принаймні в тому, що зробив з мене моторного і завжди готового вирушити в дорогу мандрівника. Мені небагато треба, речей я беру мало, отож менш ніж за тридцять хвилин я сидів у кебі із своїм саквояжем і мчав на Паддінгтонський вокзал. Шерлок Холмс походжав на платформі, сірий дорожній плащ і суконна кепка робили його високу худорляву фігуру ще вищою й худорлявішою.

— Дуже добре, що ви прийшли, Вотсоне,— сказав він.— Я зовсім інакше почуваю себе, коли поряд людина, на яку можна цілком покластися. Місцева поліція або нічого не робить, або поводиться небезсторонньо. Якщо ви займете два місця в кутках, я візьму квитки.

У купе були тільки ми з Холмсом та купа газет, які він приніс із собою. Холмс уважно їх читав, відриваючись лише для того, щоб записати щось і подумати над прочитаним,— так ми проїхали Редінг. Раптом він скатав газети в один величезний сувій і закинув його в багажну сітку.

— Ви що-небудь чули про цей випадок? — спитав він.

— Ані слова. Ось уже кілька днів я не заглядаю в газети.

— Лондонська преса не подавала надто детальних звітів. Я оце тільки що проглянув усі останні газети, щоб вивчити подробиці. З того, що мені тепер відомо, нас чекає одна з тих начебто нескладних справ, які в кінцевому підсумку виявляються надзвичайно важкими.

— Це звучить трохи парадоксально.

— Але це чиста правда. Винятковість майже завжди дає ключ до розгадки. Що невиразніший і банальніший злочин, то важче виявити злочинців. Та хоч би як там було, в нашому випадку на сина вбитого падають дуже серйозні підозри.

— Отже, це вбивство?

— Ну, є таке припущення. Я нічого не прийму на віру, поки не ознайомлюся з усіма обставинами. Зараз я в кількох словах, наскільки мені самому пощастило в ній зорієнтуватися, змалюю вам ситуацію.

Боскомська долина — це сільська місцевість недалеко від Росса в графстві Хардфордшір. Найбільший землевласник у тих краях — містер Джон Тернер, який розбагатів у Австралії й кілька років тому повернувся на батьківщину. Одну зі своїх ферм, а саме Хазерлі, він віддав в оренду містеру Чарлзу Маккарті, теж колишньому австралійцю. Вони познайомились у тій колонії, отож, природно, на новому місці оселились якомога ближче один до одного. Тернер, безперечно, був багатший, тому

Маккарті зробився його орендарем, проте, здається, вони залишились друзями й були на рівній нозі, бо їх часто бачили разом. Маккарті мав сина-одинака, вісімнадцятирічного хлопця, Тернер — дочку такого ж віку, а дружини в обох померли. Обидві родини явно уникали товариства англійських сусідів і жили самотнім життям, хоч Маккарті любили спорт і їх часто бачили на місцевих кінських перегонах. Маккарті тримав слугу й покоївку. У Тернера було велике домашнє господарство і принаймні з півдюжини слуг. Оце й усі відомості, що їх мені пощастило зібрати про обидві родини. Тепер про саму подію.

Третього, червня, тобто минулого понеділка, Маккарті близько третьої години вийшов із свого дому в Хазерлі й подався до Боскомського ставка, власне, невеличкого озерця, утвореного річечкою, що тече Боскомською доли-ною. Вранці він їздив разом зі своїм слугою в Росс і сказав йому, що повинен поспішати, бо о третій годині у нього важливе побачення. З того побачення живим він не повернувся.

Від ферми Хазерлі до Боскомського ставка чверть милі, і, поки старий Маккарті йшов туди, його бачило двое людей. Однією з них була стара баба, в газетах її ім'я не згадується, другим Вільям Краудер, лісник, якого містер Тернер найняв охороняти дичину. Ці свідки твердять, ніби містер Маккарті йшов один. Лісник додає, що за кілька хвилин після зустрічі з містером Маккарті він побачив його сина Джеймса Маккарті, який прямував у той же бік з рушницею на руці. Наскільки я розумію, батько в цей час ще не зник у лісника з очей, а син ішов слідом за батьком. Лісник спочатку забув про цю зустріч і згадав про неї лише ввечері, почувши про трагедію.

Обох Маккарті бачили й після того, як Вільям Краудер, лісник, розминувся з ними. Боскомський ставок оточує густий ліс, а край води росте трава й очерет. Пейшенс Морен, чотирнадцятирічна дочка сторожа Боскомського маєтку, рвала в лісі квіти. Дівчинка твердить, що в той час, як була там, вона бачила край лісу біля озерця містера Маккарті та його сина, які, так їй здалося, люто сварилися. Вона чула, що містер Маккарті-старший обзивав сина образливими слівцями й що останній

зняв руку, ніби намірявся вдарити свого батька. Її так злякала ця сварка, що вона втекла звідти, а прибігши додому, розповіла матері, що біля Боскомського ставка лаються старий і молодий Маккарті й що вони, мабуть, поб'ються. Ледве вона встигла розповісти це, до сторожки вбіг молодий Маккарті й сказав, що знайшов свого батька вбитим у лісі, і попросив сторожа допомогти йому. Він був страшенно схвильований, без рушниці й без капелюха, а на правій руці й рукаві помітно було плями свіжої крові. Сторож погодився, і вони прийшли до мертвого тіла, що лежало на траві біля ставка. Голову покійника було розтрощено кількома ударами, завданими якоюсь важкою й тупою зброєю. Пошкодження були такі, ніби їх завдано прикладом синової рушниці, що валялась там-таки на траві за кілька кроків від тіла. Юнака зразу ж заарештували, у вівторок слідство винесло вердикт: "Навмисне вбивство", у середу молодий Маккарті став перед мировим суддею в Россі, який передав справу на розгляд найближчої виїзної сесії суду присяжних. Такими є основні факти, що потрапили в поле зору слідчого й поліції.

— Важко навіть уявити більш прозору справу,— зауважив я.— Ніколи побічні докази не вказували на злочинця так безпомилково, як у цьому випадку.

— Побічні докази — річ дуже ненадійна,— замислено відповів Холмс. — Іноді здається, що вони прямісінько свідчать про одне, але якщо почати розглядати такі докази трохи під іншим кутом зору, то вони можуть з не меншою переконливістю свідчити про прямо протилежне. Та доводиться визнати: для юнака обставини складаються надзвичайно погано, зовсім не виключено, що він справді злочинець. Проте знайшлись люди, серед них міс Тернер, дочка сусіда-землевласника, які вірять у невинність молодого Маккарті й тому запросили Лестрейда — ви, мабуть, пам'ятаєте його в зв'язку з "Етюдом у ясно-червоних кольорах",— щоб він повернув справу у сприятливий для юнака бік. Лестрейд, зайшовши в безвихідь, передав її мені, внаслідок чого два джентльмени середнього віку мчать на захід із швидкістю п'ятдесят миль на годину замість безжурно перетравлювати сніданок удома.

— Боюсь, факти надто очевидні,— сказав я,— і вам не пощастить розхитати впевненість в обрунтованості звинувачення.

— Немає нічого облуднішого, ніж очевидні факти,— відказав, сміючись, Холмс.— Крім того, ми можемо випадково натрапити на які-небудь інші такі ж очевидні факти, які зовсім неочевидні для містера Лестрейда. Ви досить добре мене знаєте, щоб подумати, ніби я вихваляюсь, коли кажу, що я або підтверджу, або спростую його висновки — причому з допомогою прийомів, які він нездатний не тільки застосувати, а навіть зрозуміти. Взяти хоч би перший-ліпший приклад: мені абсолютно ясно, що вікно у вашій спальні з правого боку, але маю великі сумніви, чи помітив би містер Лестрейд таку самоочевидну річ.

— Але як, яким чином...

— Мій дорогий друже, я добре вас знаю. Мені відома притаманна вам військова охайність. Голитеся ви щоранку, цієї пори року ще й при сонячному світлі, але з того, що ліва частина обличчя у вас виголена гірше, а внизу щелепи й зовсім неакуратно, мені цілком ясно, що вона освітлена гірше, ніж права. Я не можу собі уявити, щоб чоловік з вашими звичками, дивлячись у дзеркало при рівномірному освітленні, лишився задоволений такими результатами. Те, що я оце вам сказав — банальний приклад спостережливості й уміння робити висновки. В цьому й полягає моє metier , яке, можливо, прислужиться нам" у майбутньому розслідуванні. В процесі дізнання виявлено одну чи дві деталі, вартих того, щоб над ними поміркувати.

— Що це за деталі?

— Виявляється, молодого Маккарті заарештували не на місці злочину, а після того, як він повернувся на ферму Хазерлі. Коли поліцейський інспектор повідомив його про арешт, він зауважив, що зовсім не здивований почути це і що заслуговує навіть більшого. Таке висловлювання мало цілком природний ефект — усунуло рештки

сумнівів, які, можливо, ще ворушились в свідомості колегії присяжних при коронері.

— Таж він таким чином признався! — вигукнув я.

— Ні, бо слідом за цим він заявив, що невинний.

— Виходячи з усієї сукупності подій, що переконливо викривають молодого Маккарті, його заява про невинність щонайменше не викликає довіри.

— Навпаки,— мовив Холмс,— це єдиний світлий просвіток у хмарах, іншого я поки що не бачу. Попри всю свою невинність не може ж він бути таким дурним, щоб не розуміти, що обставини дуже й дуже проти нього. Якби він удав із себе здивованого, коли його заарештували, або прикинувся обуреним, я поставився б до проявів таких почуттів з великою підозрою, тому що здивування й обурення за подібних обставин просто неприродні, хоч і здаються хитрій людині найкращою політикою. Щире поводження юнака свідчить або про його невинність, або характеризує його як людину неабиякої твердості й самовладання. Ну, а його зауваження, ніби він заслуговує більшого, також не було неприродним, коли ви візьмете до уваги, що він перебував біля тіла вбитого і, безперечно, карався тим, що, забувши про свій синівський обов'язок, сперечався з батьком і навіть, як розповіла дівчинка,— а її свідчення має велику вагу,— зняв руку наче для того, щоб його ударити. Докори сумління й щире каяття, що відчуваються в його зауваженні, видаються мені ознаками швидше незіпсованості, ніж провини.

Я похитав головою.

— Багатьох повісили на підставі значно менш переконливих доказів, — зауважив я.

— Згоден. І багатьох повісили помилково.

— А що розповідає молодий Маккарті?

— Боюсь, що нічого втішного для своїх захисників, хоч одне чи два місця в його розповіді наводять на деякі роздуми. Ви знайдете все це отут, можете прочитати.

Холмс видобув із сувою місцеву газету, розгорнув її й показав замітку, в якій викладались свідчення нещасного юнака. Я влаштувався в кутку купе й почав уважно її читати. Ось що там було написано:

"Потім було викликано Джеймса Маккарті, єдиного сина покійного, який засвідчив таке: "Я їздив у Брістоль, пробув там три дні й повернувся додому вранці минулого понеділка, третього числа. Коли я приїхав, батька не було вдома, а покоївка сказала, що він поїхав у Росс з Джоном Коббом, конюхом. Невдовзі після цього я почув, як у двір в'їхала його ресорна двоколка, і, визирнувши з вікна, побачив, що він виліз із неї й швидко пішов з двору, хоч я й не зрозумів, куди саме. Тоді я взяв свою рушницю й вирішив пройтися до Боскомського ставка з наміром постріляти кролів на іншому його боці. По дорозі я зустрів Вільяма Краудера, сторожа, який посвідчив про це, але він помиляється, вважаючи, що я йшов слідом за батьком. Я й не підозрював, що батько попереду. Коли до ставка залишалось десь близько сотні ярдів, я почув крик "кууї"! — це був сигнал, яким ми з батьком звичайно обмінювались. Тоді я побіг уперед і побачив його біля ставка. Він, очевидно, дуже здивувався з моєї появи й досить різко спитав мене, чого я прийшов. Відбулася розмова, дійшло до сильних висловів і мало не до бійки, бо батько дуже легко спалахував люттю й не вмів стримуватись. Бачачи, що він втрачає самовладання, я облишив його й пішов на ферму Хазерлі. Та не встиг я пройти й півтори сотні ярдів, як почув позаду нелюдський зойк, що змусив мене кинутись назад. Там я побачив батька з розбитою головою, він лежав на землі й конав. Рушниця випала у мене з рук, я обняв батька, але він майже зразу ж вмер. Кілька хвилин я стояв навколішки біля нього, а тоді подався до сторожа містера Тернера, бо його будинок найближчий, попросити допомоги. Я нікого не бачив біля батька, коли повернувся на його крик, і не маю уявлення, як він дістав

такі рани. Його не дуже любили, бо вдачу він мав відлюдкувату й непривітну, але наскільки мені відомо, справжніх ворогів у нього не було. Більше я нічого не знаю".

КОРОНЕР. Чи ваш батько сказав вам що-небудь, перш ніж вмер?

СВІДОК. Він пробурмотів кілька слів, але я зміг розчути тільки одне з них — слово "пацюк".

КОРОНЕР. Що ви з нього зрозуміли?

СВІДОК. Воно не мало для мене ніякого сенсу. Я подумав, що він марить.

КОРОНЕР. З якого приводу почалася остання сварка між вами й вашим батьком?

СВІДОК. Мені не хотілось би відповідати на це запитання.

КОРОНЕР. На жаль, я змушений наполягати на відповіді.

СВІДОК. Але для мене це неможливо. Запевняю вас, що розмова з батьком не мала відношення до трагедії, яка потім сталась.

КОРОНЕР. Це вирішить суд. Мені не треба пояснювати вам, що ваша відмова завдасть вам значної шкоди під час майбутнього розгляду справи в суді.

СВІДОК. А проте я не маю права відповідати.

КОРОНЕР. Як я зрозумів, крик "кууї" був для вас із батьком звичайним умовним сигналом?

СВІДОК. Так.

КОРОНЕР. Тоді як могло трапитись, що він подав вам цей умовний сигнал, перш ніж побачив вас і навіть не відаючи, що ви повернулися з Брістоля?

СВІДОК (дуже розгубившись). Не знаю.

ПРИСЯЖНИЙ ЗАСІДАТЕЛЬ. Чи не помітили ви чого-небудь підозрілого, коли, почувши крик, повернулись назад і побачили, що вашого батька смертельно поранено?

СВІДОК. Нічого певного.

КОРОНЕР. Що ви хочете цим сказати?

СВІДОК. Я був такий збуджений і схвильований, коли вибіг з лісу, що думав тільки про батька, більше ні про що. Проте у мене склалось якесь непевне враження, ніби в той час, коли я біг,, ліворуч від мене на землі щось лежало. Мені здалося — сірого кольору, мабуть, якийсь одяг або, може, плед. А коли я підвівся з колін і пошукав ту річ очима, її вже не було.

КОРОНЕР. Ви хочете сказати, що вона зникла до того, як ви пішли по допомогу?

СВІДОК. Так, тоді.

КОРОНЕР. Ви не можете сказати, що то було?

СВІДОК. Ні, я просто відчув, що там щось є.

КОРОНЕР. А на якій відстані від тіла?

СВІДОК. Приблизно на відстані дюжини ярдів.

КОРОНЕР. А на якій відстані від краю лісу?

СВІДОК. Приблизно на такій самій.

КОРОНЕР. Отже, та річ зникла в той час, коли ви були за дюжину ярдів від неї?

СВІДОК. Так, але я стояв спиною до неї.

На цьому допит свідка було закінчено".

— Я бачу,— сказав я,— під кінець допиту коронер своїми зауваженнями досить-таки допік молодому Маккарті. Він звернув увагу, і небезпідставно, як на суперечливість твердження про те, ніби батько подав синові сигнал, перш ніж його побачив, так і на відмову сина переказати зміст розмови з батьком, на дивне витлумачення слів умираючого. Усе це, як зауважив коронер, красномовно свідчить проти сина.

Холмс стиха розсміявся й улігся на м'якому сидінні.

— Ви з коронером обидва щосили намагаєтесь не помічати найпереконливіших деталей, які свідчать на користь юнака,— мовив він. — Хіба ви не бачите, що твердите то про наявність у нього багатої уяви, то, одночасно, про те, що її в нього обмаль. Обмаль — це коли ви думаєте, що він не міг би винайти досить привабливої причини сварки, аби прихилити до себе симпатії колегії присяжних, а багато — це коли вважаєте його здатним з якихось потаємних міркувань на щось таке outre3, як згадка вмираючого про пацюка або розповідь про випадок із зникненням одягу. Ні, сер, у цій справі я дотримуватимусь тієї точки зору, що все, сказане юнаком — правда, а там подивимось, куди приведе нас ця гіпотеза. А тепер я почитаю Петрарку, ось у мене кишенькове

видання, і більше не скажу про цю справу ні слова, поки ми не прибудемо на місце дії. Другий сніданок в Суїндоні, куди, я бачу, ми приїдемо через двадцять хвилин. Була майже четверта година, коли ми, проминувши чудову Страудську долину й переїхавши широкий блискотливий Северн, опинились, нарешті, в гарненькому містечку Росс. На платформі нас чекав худючий, схожий на тхора, непоказний і пронозуватий на вигляд чоловік. Незважаючи на легкий коричневий плащ та шкіряні краги, які він узув з поваги до сільської місцевості, я без великих зусиль упізнав у ньому Лестрейда зі Скотленд-Ярду. З ним ми доїхали до готелю "Хірфорд Армз", де для нас уже було приготовлено кімнату.

— Я замовив екіпаж,— сказав Лестрейд, коли ми пили чай.— Мені відома ваша діяльна натура, і я знаю, що ви не почуватимете себе щасливим, поки не потрапите на місце злочину.

— Це дуже гарно й люб'язно з вашого боку,— відповів Холмс.— Але геть усе залежить від показань барометра.

Лестрейд розгубився.

— Я не зовсім розумію,— сказав він.

— Не розумієте, що показує барометр? Двадцять дев'ять, наскільки я бачу. Вітру немає, на небі ні хмаринки. У мене повний портсигар сигарет, можна покурити, а диван тут набагато кращий за ті блощичники, якими звикли умебльовувати провінційні готелі.

Лестрейд поблажливо засміявся.

— Ви, безперечно, вже прийшли до якогось висновку, прочитавши газети,— сказав він.— Справа ясна як день, і що більше в неї заглиблюєшся, то яснішою вона стає. Проте, звичайно, не можна відмовити жінці, особливо такій гарненькій. Вона чула про вас і захотіла знати вашу думку з приводу того, що трапилось, хоч я не один раз

повторював, що ви просто не можете зробити чогось такого, чого я вже не зробив. Господи, біля дверей її екіпаж!

Щойно він сказав це, як до кімнати вбігла найчарівніша молода жінка. Ніколи в житті я не бачив такої красуні. Її голубі очі сяяли, губи розтулились, щоки вкрив ніжно-рожевий рум'янець, хвилювання й тривога змусили її забути про природжену стриманість.

— О містере Шерлоку Холмсе! — вигукнула вона, швидко глянувши на нас і з безпомилковою жіночою інтуїцією зупиняючи погляд на моєму другові.— Я така рада, що ви тут. Я приїхала, щоб сказати вам щось. Я знаю, що Джеймс не вбивав. Знаю й хочу, щоб ви, починаючи розслідування, також знали це. І не мали ніяких сумнівів. Ми з дитинства були разом, я знаю його вади як ніхто, але в нього таке добре серце, що він і мухи не скривдить. Для всіх, хто справді його знає, звинувачення в злочині здається безглуздим.

— Сподіваюсь, нам пощастить відвести від нього підозри, міс Тернер, — сказав Шерлок Холмс.— Можете покластися на мене, я зроблю все, що в моїх силах.

— А ви читали показання свідків? Прийшли до якихось висновків? Чи не бачите ви якогось виходу, якихось помилок у веденні слідства? Чи самі ви вірите, що він невинний?

— Я гадаю, що це дуже можливо.

— Я ж казала! — вигукнула вона, підносячи голову й з викликом дивлячись на Лестрейда.— Чуєте! Містер Холмс дає мені надію.

Лестрейд знизав плечима.

— Боюсь, мій колега трохи поквапився з висновками,— зауважив він.

— Але ж містер Холмс має рацію. О, я впевнена, він має рацію! Джеймс не вбивав. А щодо його сварки з батьком, то я знаю напевно: він тому нічого не схотів розповісти про неї коронеру, що я теж причетна до тієї сварки.

— Яким чином? — спитав Холмс.

— Зараз не час що-небудь приховувати. Джеймс із батьком багато сперечалися через мене. Містер Маккарті дуже хотів, щоб ми побрались. А ми з Джеймсом завжди любили одне одного як брат і сестра, тільки ж він ще молодий, мало знає життя і... і... ну, він, як і слід було чекати, теж поки що не бажав робити нічого такого. Через це й траплялись сварки я впевнена, що й остання була однією з них.

— А ваш батько? — спитав Холмс.— Чи був він схильний до такого шлюбного союзу?

— Ні, він також був проти. Ніхто, крім містера Маккарті, не хотів його.

Її свіже юне личко враз укрилось рум'янцем, коли Холмс метнув на неї своїм гострим, допитливим поглядом.

— Дякую вам за ці відомості,— сказав він.— Чи зможу я побачитися з вашим батьком, якщо завітаю до вас завтра?

— Боюсь, лікар не дозволить цього.

— Лікар?

— Так, лікар. Хіба ви не чули? Уже багато років бідний татусь нездужає, а це нещастя остаточно його підкосило. Тепер він у ліжку, і доктор Віллоуз каже, що здоров'я в нього геть зруйноване, а нерви нікуди не годяться. Містер Маккарті був тут єдиною живою людиною, яка знала тата в давні часи в штаті Вікторія в Австралії.

— Ага, у Вікторії. Це дуже важливо.

— Так, на копальнях.

— Цілком вірно, на золотих копальнях, де, наскільки я розумію, містер Тернер і збив статки.

— Авжеж, так.

— Дякую вам, міс Тернер. Ви істотно мені допомогли.

— Обов'язково повідомте мене, якщо матимете завтра якісь новини. Ви, певна річ, підете до Джеймса у в'язницю. О, якщо ви його побачите, містере Холмсе, будь ласка, скажіть йому, що я знаю: він невинний.

— Неодмінно скажу, міс Тернер.

— А тепер я повинна повернутись додому, бо тато дуже хворий і неймовірно без мене нудиться. До побачення, і нехай Бог допоможе вам у всьому.

Вона вийшла з кімнати так само імпульсивно, як і ввійшла, й з вулиці до нас долинув стукіт коліс її екіпажа.

— Мені соромно за вас, Холмсе,— з гідністю мовив Лестрейд по кількахвилинній мовчанці.— Нащо ви відроджуєте надії, які повинні розвіяти? Я не з надто чутливих, але ви вчинили жорстоко.

— Здається, я бачу шлях до того, щоб виправдати Джеймса Маккарті,— сказав Холмс.— Ви маєте дозвіл на побачення з ним у в'язниці?

— Маю, але тільки для нас двох.

— Тоді я міняю своє рішення нікуди не виходити з готелю. Чи встигнемо ми з'їздити поїздом у Хірфорд, щоб побачити його ще сьогодні ввечері?

—Звичайно, встигнемо.

— В такому разі їдьмо. Вотсоне, боюсь, вам буде дуже нудно, але години за дві я повернусь.

Я провів їх до станції, поблукав вулицями містечка, а тоді повернувся в готель, де ліг на диван і спробував зацікавити себе бульварним романом. Проте сюжет цього твору порівняно з незбагненною таємницею, над якою ми морочилися, виявився нікчемним і беззмістовним, думки мої мимоволі мандрували від описуваних у книжці подій до похмурої дійсності, і, пожбуривши кінець кінцем ту книжку через усю кімнату, я поринув у роздуми про події дня. Якщо розповідь цього нещасного молодика абсолютно правдива, то яка чортівня, яке несподіване й незвичайне лихо скоїлось там протягом того часу, коли він залишив батька, й хвилиною, коли, стривожений криком, бігом повернувся на узлісся? То мало бути щось неймовірно жахливе. Що ж то було? Чи не міг би характер пошкоджень підказати чогось моїй медичній інтуїції? Я подзвонив і попросив принести останній номер місцевої щотижневої газети з дослівним звітом про розслідування справи. В показаннях хірурга стверджувалось, що задня третина лівої тім'яної кістки й ліва половина потиличної кістки розтрощені сильним ударом, завданим якимсь тупим предметом. Я намацав це місце на своїй власній голові. Ясно, так ударити можна тільки ззаду. Ця обставина деякою мірою свідчила на користь звинуваченого, бо під час сварки, це бачили, він стояв обличчям до батька. А проте цьому не можна було надавати надто великого значення, тому що старий міг відвернутись, а потім його вдарили. Все ж, мабуть, варто звернути на це увагу Холмса. Потім оте дивне згадування умираючим пацюка. Що воно могло означати? Навряд чи це марення. Людина, яка вмирає від раптового удару, як правило, не марить. Ні, це більше скидається на спробу пояснити, як він зустрів свою смерть. Але як це зрозуміти? Я довго сушив собі голову, намагаючись

придумати хоч якесь вірогідне пояснення цього. Та ще загадкова пригода з отим сірим одягом, що його бачив молодий Маккарті. Якщо він каже правду, то вбивця, очевидно, щось загубив, коли тікав, найвірогідніше пальто, але в нього вистачило нахабства повернутись і взяти його за спиною в сина в ту хвилину, коли той стояв навколішки біля батька на відстані десяти кроків. Яке сплетіння таємничого й неймовірного в усій цій справі! Мене не дивувала думка Лестрейда, всупереч їй я безмежно вірив у проникливість Холмса і, поки кожний свіжий факт зміцнював, здавалось, його переконаність у невинності молодого Маккарті, не втрачав надії.

Шерлок Холмс повернувся пізно. Він приїхав сам, бо Лестрейд залишився в місті.

— Барометр не падає,— мовив він, сідаючи.— Нам дуже важливо дістатись на місце пригоди до того, як піде дощ. З другого боку, людина повинна бути якнайсвіжішою і якнайкмітливішою для такої складної роботи, а я стомився від довгах переїздів і не хочу зараз нічого робити. Я бачився з молодим Маккарті.

— І що вам стало від нього відомо?

— Нічого нового.

— Вій щось прояснив?

— Ні. Якийсь час я був схильний думати, що він знає, хто все це зробив, і вигороджує його чи її, але тепер переконаний, що для нього це така ж загадка, як і для всіх інших. Юнак він не дуже бистрий на розум, але гарненький і, на мій погляд, незіпсований.

— Він зовсім позбавлений смаку,— зауважив я,— якщо справді не хоче одружитися з такою чарівною молодою леді, як ця міс Тернер.

— О, за цим криється вельми неприємна історія. Цей хлопець безтямно, шалено в неї закоханий, але два роки тому, коли був ще дуже зелений і по суті зовсім не знав міс Тернер, бо вона вчилась у пансіоні й п'ять років не приїжджала додому, цей дурень попався в пазурі одній офіціантці з якогось брістольського бару й зареєстрував з нею шлюб. Ніхто про це не знає, але ви можете собі уявити, які нестерпні були молодому Маккарті докори щодо його небажання зробити те, що було для нього найбажанішим у світі й водночас абсолютно неможливим. Тому він у розпачі й скинув руками, коли батько під час їхньої останньої зустрічі завдавав йому тортур, вимагаючи зробити процозицію міс Тернер. З другого боку, він не мав засобів до існування, а батько, який був, на загальну думку, дуже суворою людиною, вигнав би його геть з дому, якби дізнався про правду. Останні три дні молодик провів у Брістолі зі своєю дружиною-офіціанткою, і батько не знав, де він. Запам'ятайте цю обставину. Вона має неабияке значення. Та коли б не нещастя, не було б і щастя, бо офіціантка, дізнавшись з газет, що на її чоловіка впала тяжка підозра і що його, мабуть, повісять, зразу ж вирішила розірвати з ним усі стосунки й написала йому листа, що вже має іншого чоловіка з Бермудської верфі, отже, їх ніщо більше не зв'язує. Думаю, ця звістка, була молодому Маккарті винагородою за все, що йому довелось пережити.

— Але якщо він не винен, то хто ж убивця?

— Ах! Хто? Мені хотілось би особливо привернути вашу увагу до двох обставин. Перша — біля ставка вбитий повинен був з кимось зустрітися, і ця людина не могла бути його сином, бо молодик кудись поїхав, і батько навіть не знав, коли той повернеться. Друга — вбитий кричав "кууї", ще не знаючи про повернення сина. Ось від цих фактів і залежить уся справа. А тепер поговорімо краще про книжку Джорджа Мередіта, якщо ваша ласка, а різні другорядні справи відкладемо на завтра.

Як Холмс і передрікав, дощу не було, ранок видався ясний і безхмарний. О дев'ятій годині за нами в екіпажі заїхав Лестрейд, і ми вирушили на ферму Хазерлі й до Боскомського ставка.

— Сьогодні надійшли серйозні новини,— сказав Лестрейд.— Подейкують, ніби містер Тернер з маєтку так занедужав, що ось-ось помре.

— Мабуть, він дуже старий? — спитав Холмс.

— Близько шістдесяти, але здоров'я він розгубив у колоніях, до того ж останнім часом його обсіли хвороби. А це нещастя дуже погано на ньому позначилось. Він був давнім другом Маккарті і, можу додати, його великим благодійником, бо, як я дізнався, звільнив його від орендної плати за ферму Хазерлі.

— Справді? Це цікаво,— мовив Холмс.

— Ще б пак! Він допомагав старому Маккарті сотні разів. Усі тут говорять про доброту містера Тернера, з якою він ставився до покійного.

— Он як? А чи не здається вам трохи незвичайним, що цей Маккарті, чоловік, як з'ясувалось, небагатий і всім зобов'язаний Тернеру, веде розмови про одруження свого сина з Тернеровою дочкою, майбутньою спадкоємницею маєтку, в такому самовпевненому тоні, ніби все залежить тільки від того, чи буде зроблено їй пропозицію, а все інше додасться? Це тим більш дивно, бо сам Тернер був проти такої ідеї. Його дочка розповідала нам про це. Хіба ви не робите з цього яких-небудь висновків, користуючись методом дедукції?

— Доводилось нам мати справу і з дедукцією, і з умовиводами,— сказав Лестрейд, підморгуючи мені.— Тлумачити факти, Холмсе, завжди досить важко, особливо якщо ганятися за теоріями й давати волю уяві.

— Ваша правда,— стримано відповів Холмс,— вам справді важко тлумачити факти.

— Хоч би як там було,— трохи запально вів далі Лестрейд,— а проте я міцно тримаюсь за основний факт, а вам просто не вдається ухопитись за нього.

— І це означає...

— Це означає одне: Маккарті-старший загинув від руки Маккарті-молодшого, і всі теорії на спростування цього факту — пустопорожня балаканина, мінливе місячне світло.

— Ну, при місячному світлі все ж таки видніше, ніж у густому тумані,— відказав, сміючись, Холмс.— Я, мабуть, не помиляюсь — ліворуч ферма Хазерлі.

— Так, це вона.

Це був просторий, комфортабельний двоповерховий будинок з шиферним дахом і великими жовтими плямами лишайника на сірих стінах. Проте опущені жалюзі на вікнах і димарі, над якими не курилось, надавали йому похмурого вигляду, неначе на ньому все ще важким тягарем лежало жахіття злочину. Ми подзвонили, вийшла покоївка й на прохання Холмса показала нам черевики, що були на ногах її хазяїна, коли його вбили, а також взуття молодого Маккарті, хоч і не ту пару, в якій він ходив того дня. Ретельно помірявши кожний черевик у семи чи восьми різних напрямках, Холмс зажадав, щоб нас провели на подвір'я, звідки ми всі пішли звивистою стежкою до Боскомського ставка.

Шерлока Холмса наче підміняли, коли він завзято йшов по сліду, а сьогодні був саме такий випадок. Люди, яким він був відомий тільки як врівноважений мислитель і логік з Бейкер-стріт, зараз не впізнали б його. Обличчя мого друга то вкривав рум'янець, то воно хмарилось. Брови витягнулись у дві тверді чорні лінії, очі з-під них світилися сталевим блиском. Голову він нахилив уперед, плечі в нього зсутулились, губи стиснулись, на довгій мускулястій шиї випнулись вени. Його ніздрі

роздувалися з чисто тваринною жадобою наздогнати здобич, усі думки такою мірою зосередились на роботі, що якесь слово чи зауваження просто не досягало його слуху, він відбувався коротким нетерплячим бурчанням. Він швидко й мовчки йшов стежкою, що бігла спочатку луками, а далі лісом до Боскомського ставка. Як і вся долина, місцина була волога й болотиста, на стежці й обабіч неї серед невисокої трави виднілося чимало слідів. Холмс то пришвидшував ходу, то зупинявся, а одного разу повернув у луки й зробив невеличкий гак. Ми з Лестрейдом ішли слідом, детектив мав байдужий і зневажливий вигляд, а я спостерігав за своїм другом з великою цікавістю, бо беззастережно вірив, що кожну його дію спрямовано на досягнення певної мети.

Боскомський ставок — маленьке озеречко завширшки близько п'ятдесяти ярдів і оточене з усіх боків заростями очерету — знаходиться на межі ферми Хазерлі й приватним мисливським угіддям маєтного містера Тернера. Понад лісом, що тягнувся вздовж його найдальшого краю, видно було червоні шпилі,— вони позначали місце оселі багатого землевласника. З боку ферми Хазерлі біля ставка росте густий ліс, і тільки вузька смужка вологої трави завширшки в двадцять кроків відділяє край цього лісу від очерету вздовж води. Лестрейд показав нам, де було знайдено тіло, та й справді, земля тут була так просочена вологою, що я зміг немов навіч побачити, куди впав старий Маккарті, коли його вдарили. А Холмсу, як я зрозумів з його напруженого обличчя й пильного погляду, треба було багато прочитати на притолоченій траві. Він кидався на всі боки, немов мисливський пес, що йде по сліду, а потім звернувся до нашого супутника.

— Нащо ви залазили в ставок? — спитав він.

— Шукав у воді граблями. Припускав, що там може бути якась зброя або інші речові докази. Але як ви здогадались...

— Ххy! Мені ж ніколи! Ви накульгуєте на ліву ногу, скрізь її сліди. Їх навіть кріт побачить, а там, в очереті, вони зникають. О, як було б просто, якби я потрапив сюди раніше цього стада буйволів, що стоптало геть

усе. А ось тут побували ті, хто прийшов із сторожем, вони знищили всі сліди на шість чи сім футів навколо вбитого. Але ось три окремі сліди, залишені одними й тими самими ногами,— Холмс дістав лупу і, розстеливши свій водонепроникний плащ, ліг на землю, щоб краще бачити, й говорив, звертаючись швидше до себе, ніж до нас.— Ось сліди молодого Маккарті. Двічі він тут пройшов, а один раз пробіг, бо підошви відбилися чітко, а сліди підборів майже непомітні. Це підтверджує його розповідь. Він побіг, коли побачив, що його батько лежить на землі. Отут сліди старого Маккарті, він походжав туди й назад. А це що? О, це слід рушничного приклада — син стояв і слухав. А це? Ха-ха! Що ми тут маємо? Хтось ішов навшпиньки! Навшпиньки! Квадратні, якісь незвичайні черевики! Прийшли, пішли, знов повернулись — звичайно, взяти пальто. Звідки ж вони прийшли? — Холмс кидався в різні боки, то гублячи слід, то знаходячи його знов, аж поки ми не опинились край лісу в тіні великої берези, найбільшого дерева в тому місці. Холмс виявив ці сліди й біля берези, знову ліг на землю й задоволено скрикнув. Він лежав довго, перегортав листя й сухе галуззя, збирав у конверт якусь, так мені здалося, пилюку й вивчив у лупу не тільки землю, а навіть кору на цій березі, скільки міг дістати. На моховинні лежав камінь з нерівними краями, він також ретельно оглянув його і взяв з собою. Потім пройшов стежкою через ліс аж до великої дороги, де всі сліди губились.

— Випадок справді надзвичайно цікавий,— мовив він, повертаючись до своєї природної манери висловлюватись.— Певно, отой сірий будинок праворуч — сторожка. Думаю, мені треба пройтися туди й переговорити з Мораном, можливо, доведеться ще написати невеличку записку. Після того, як я це зроблю, можна повернутись у готель і поснідати. Ви йдіть до екіпажа, я скоро прийду.

Не минуло й десяти хвилин, а ми були вже в екіпажі й їхали в Росс. Холмс усе ще тримав у руках камінь, знайдений у лісі.

— Це може зацікавити вас, Лестрейде,— мовив він, простягаючи камінь сищику.— Оцим вчинено вбивство.

— Я не бачу на ньому ніяких слідів.

— Їх немає.

— Як же тоді ви робите такий висновок?

— Під ним росла трава. Він лежав там усього кілька днів. Ніяких ознак, звідки його взято, немає. Розмірами він такий самий, як і пошкодження на голові вбитого. Іншої зброї не існує.

— А вбивця?

— Високий на зріст чоловік, лівша, накульгує на праву ногу, взутий у мисливські чоботи на товстій підошві, в сірому пальті, палить індійські сигари, користуючись мундштуком, і носить у кишені тупий складаний ніж. Є ще кілька інших прикмет, але й ці, мабуть, достатньо допоможуть нам у пошуках.

Лестрейд засміявся.

— Боюсь, я ще залишаюся скептиком,— сказав він.— Теорії — річ дуже добра, але ми змушені мати справу з упертими англійськими присяжними.

— Nous verrons4,— спокійно відповів Холмс.— Ви працюєте за своїм методом, а я працюватиму за своїм. У другій половині дня я ще матиму тут роботу, але, мабуть, вечірнім поїздом повернусь у Лондон.

— І залишите справу незакінченою?

— Ні, закінченою.

— А таємниця?

— Її розгадано.

— Хто ж у такому разі вбивця?

— Джентльмен, якого я описав.

— Але як його звуть?

— Це не важко буде з'ясувати. Людей тут живе не надто багато.

Лестрейд знизав плечима.

— Я людина ділова,— сказав він,— і ніяк не можу дозволити собі шукати тут по всій околиці кульгавого джентльмена-лівшу. Та я зроблюсь посміховиськом на весь Скот-ленд-Ярд!

— Гаразд,— спокійно відказав Холмс.— Я дав вам шанс знайти злочинця. О, ви вже приїхали. До побачення. Перед від'їздом я напишу вам кілька слів.

Залишивши Лестрейда біля його мебльованих кімнат, ми поїхали до себе в готель, де на столі нас уже чекав сніданок. Холмс поринув у свої думки й мовчав, вираз його обличчя був якийсь страдницький,— немов у людини, що опинилась у складній і суперечливій ситуації.

— Слухайте, Вотсоне,— звернувся він до мене, коли зі столу було прибрано,— сідайте ось у це крісло і дайте мені трохи виговоритись. Я просто не знаю, що робити, і мені необхідна ваша порада. Закурюйте сигару, я зараз усе поясню.

— Будь ласка.

— Так от, обмірковуючи цю справу, в розповіді молодого Маккарті треба мати на увазі два пункти, які нас обох вразили, хоч висновки ми зробили протилежні: я витлумачив їх на його користь, а ви — навпаки. Перший полягає в тому, що батько,— так твердить син,— закричав "кууї!" раніше, ніж його побачив. Другий стосується дивного згадування умираючим пацюка. Він пробурмотів, як ви пам'ятаєте, кілька слів, але син розчув тільки одне це. З цих двох пунктів і повинно початися наше розслідування, і перш за все нам треба припустити, що все, сказане хлопцем, є абсолютною правдою.

— А як же тоді бути з цим "кууї"?

— Мабуть, це "кууї" призначалось не для сина. Батько вважав, що син у Брістолі. А син почув цей поклик випадково, бо був поблизу. Старий хотів привернути цим "кууї" увагу того, з ким домовився зустрітись. Але "кууї" — чисто австралійський вигук, ним користуються тільки австралійці. Є всі підстави припустити, що людина, з якою Маккарті розраховував зустрітись біля Боскомського ставка, побувала в Австралії.

— А пацюк?

Шерлок Холмс дістав з кишені складений аркуш паперу і розгорнув його на столі.

— Це карта штату Вікторія,— сказав він.— Я телеграфував учора ввечері в Брістоль, щоб мені її надіслали.— Він затулив долонею частину карти.— Що тут написано?

— Rat5,— прочитав я.

— А зараз? — він прибрав руку.

— Балларет.

— Цілком справедливо. Саме це слово й вимовив умираючий, а син розчув тільки останній склад. Старий намагався вимовити ім'я свого вбивці. Такий-то з Балларета.

— Це дивовижно! — вигукнув я.

— Це очевидно. Таким чином, як ви бачите, коло моїх пошуків звузилось. Наявність сірого одягу була третім пунктом, який, за умови, що син казав правду, не підлягає сумніву. Терер зникає туман непевності, а натомість виникає чіткий образ якогось австралійця з Балларета в сірому пальті.

— Авжеж, так.

— До того ж він з місцевих жителів, бо до ставка можна підійти або з боку ферми, або з боку маєтку, де сторонні навряд чи будуть вештатись.

— Згоден.

— Тепер про нашу сьогоднішню експедицію. Досліджуючи грунт, я виявив деякі дрібниці, про які розповів цьому недоумкуватому Лестрейду, і стосувались вони особи злочинця.

— А як же ви їх виявили?

— Ви знаєте мій метод. Він заснований на вивченні дрібниць.

— Його зріст, я знаю, ви могли приблизно визначити з довжини кроку. Про те, яке в нього взуття, сказали сліди.

— Так, це було незвичайне взуття.

— А з чого ви взяли, що він накульгує?

— Слід від правої ноги в нього завжди більш чіткий, ніж від лівої. Отже, він переносив свою вагу на праву ногу. Чому? Та тому, що накульгує, він кульгавий.

— А те, що він лівша?

— Ви самі були вражені характером пошкоджень, про які дав свідчення хірург. Удару було завдано точно ззаду і все ж таки трохи зліва. Чи можливо таке зробити не лівші? Під час розмови батька з сином він стояв за тією березою. Навіть палив там. Я знайшов попіл сигари, а мої знання тютюнових попелів дають мені можливість твердити, що злочинець палив індійську сигару. Як вам відомо, я приділив певну увагу вивченню тютюнів, навіть написав невелику монографію про попіл ста сорока різних сортів сигарного й сигаретного, а також люлькового тютюну. Виявивши попіл, я пошукав навколо й знайшов у моховинні кинутий ним недопалок. Сигара була індійська, з тих сортів, які виготовляють у Роттердамі.

— А мундштук,для сигар?

— Було видно, що він не брав сигару в рот. Отже, користувався мундштуком. Кінчик сигари було відрізано, а не відкушено, але зріз виявився нерівним, з чого я зробив висновок, що складаний ніж у нього тупий.

— Холмсе,— сказав я,— ви обкрутили злочинця сіткою, з якої він не зможе вислизнути, і врятували життя невинній людині, буквально ніби перерізали мотузку, на якій він уже майже висів. Я бачу, куди нас спрямовують усі ці докази. Злочинця звуть...

— Містер Джон Тернер,— оголосив готельний службовець, відчинивши двері нашої вітальні і впускаючи відвідувача.

Чоловік, який ввійшов до нас, мав химерну, дивовижну статуру. Повільна хода, кульгавість і зсутулені плечі наводили на думку про старечу немічність, проте тверді риси порізаного глибокими зморшками обличчя і величезні кінцівки свідчили про незвичайну фізичну силу й рішучу вдачу. Сплутана борода, побите сивиною волосся, навислі над очима великі брови говорили про неабияке почуття власної гідності й надавали старому владного вигляду, проте обличчя було попелясто-сіре, а губи й крила носа мали синюватий відтінок. Мені з першого погляду стало зрозуміло, що його мучить якась невиліковна хронічна хвороба.

— Прошу вас, сідайте,— ввічливо мовив Холмс.— Ви одержали мою записку?

— Так, її приніс сторож. Ви пишете, що хочете побачити мене тут, аби уникнути скандалу.

— Якщо я виступлю в суді, буде багато розмов.

— А чому ви захотіли побачити мене?

Старий подивився на мого приятеля з таким відчаєм у стомлених очах, наче вже дістав відповідь на своє запитання.

— Так,— сказав Холмс, відповідаючи швидше на його погляд, ніж на слова.— Мені все відомо про Маккарті.

Старий опустив обличчя в долоні.

— Допоможи мені, Господи! — вигукнув він.— Я не допустив би загибелі юнака. Даю вам слово честі, що я про все розповів би, якби дійшло до суду присяжних.

— Радий чути це,— серйозно мовив Холмс.

— Та я давно б усе розповів, якби не моя люба дівчинка. Це розбило б їй серце, це розіб'є їй серце, коли вона почує, що мене заарештовано.

— До арешту може не дійти,— зауважив Холмс.

— Яким чином?

— Я особа неофіційна. Мене запросила сюди ваша дочка, їй була потрібна моя присутність, і я дію в її інтересах. Та хоч би там як, молодий Маккарті повинен бути звільнений.

— Я скоро вмру,— сказав старий Тернер.— Уже багато років я хворію на діабет. Мій лікар не впевнений, чи проживу я ще хоч місяць. А проте я хотів би вмерти під власним дахом, а не у в'язниці.

Холмс підвівся, сів за стіл, узяв ручку й поклав перед собою кілька аркушів паперу.

— Розкажіть нам усю правду,— мовив він.— А я коротко запишу основні факти. Ви це підпишете, а ось Вотсон засвідчить. Тоді для врятування молодого Маккарті я зможу в разі крайньої потреби вдатись до вашого зізнання. Обіцяю вам, що не скористаюся з нього, якщо не виникне доконечної необхідності.

— Добре,— відповів старий,— це ще питання, чи доживу я до суду присяжних, тож сказане вами не має для мене великого значення, але мені хотілось би врятувати Алісу від потрясіння. А тепер я поясню вам усе, бо хоч крутилось це довго, моя розповідь забере небагато часу.

Ви не знали покійного Маккарті. Він був справжнім втіленням диявола. Запевняю вас. Боронь Боже потрапити вам у пазурі такої людини. Я був у нього в лабетах останні двадцять років, він занапастив мені життя. Та спочатку я розповім, як опинився під його владою.

Це було на початку шістдесятих років на золотих копальнях. Я був тоді молодим хлопцем, гарячим і нерозважливим, ладним докласти рук до чого завгодно; попав у погану компанію, приохотився до вина; на моїй ділянці мені з золотом не пощастило; я зробився бродягою, словом, перетворився, як тут сказали б, на розбійника з широкої дороги. Нас зібралось таких шестеро, ми жили диким, вільним життям, час від часу грабували станції або зупиняли фургони по дорозі на копальні. Мене знали під ім'ям Чорний Джек з Балларета, а моїх хлопців досі пам'ятають у колонії як балларетську банду.

Одного разу з Балларета в Мельбурн вирушив транспорт із золотом, ми влаштували засідку й напали на нього. Транспорт супроводжувало шестеро кінних поліцейських, нас теж було шестеро, сили були рівні, але ми першим же залпом зсадили чотирьох з них із сідел. А до того, як ми взяли здобич, загинуло й троє наших хлопців. Я приставив свій пістолет до голови візника, цього самого Маккарті. Тепер я страшенно шкодую, що не застрелив його тоді, а пожалів, хоч і бачив, як він вдивляється в моє обличчя своїми злими очицями, наче намагається запам'ятати кожну рису. Ми втекли з золотом, стали багатими людьми й повернулись в Англію, не викликавши жодних підозрінь. Тут я розпрощався зі своїми друзями й вирішив де-небудь осісти, щоб почати спокійне й влаштоване життя. Купив маєток, що саме тоді продавався, і завжди дбав про те, щоб мої гроші давали хоч якусь користь, сподіваючись у такий спосіб спокутувати те, як я їх заробив. Я одружився, і хоч моя дружина вмерла молодою, вона залишила мені мою любу маленьку Алісу. Навіть коли вона була зовсім крихітною, її рученята, здавалось, спрямовували мене на правильний шлях, як доти ніщо інше. Коротко кажучи, я перегорнув нову сторінку життя й робив усе, щоб відшкодувати минуле. Все йшло добре, поки я не потрапив до рук Маккарті.

Якось у грошових справах я приїхав у місто й зустрів його на Ріджент-стріт; на плечах у нього було брудне лахміття, на ногах драні шкарбани.

"Ось ми й зустрілися, Джеку,— сказав він, торкнувши мене за руку.— Владнаймо справу по-родинному. Нас двоє, я й мій синок, і ти можеш нас

забезпечити. А як ні, то тут Англія, чудова країна, де шанують закони, та й полісмени — тільки гукнути".

Ну, отак вони приїхали сюди, на захід країни, і я не міг здихатись їх, відтоді вони й жили на моїй кращій землі, вільні від орендної плати. Я не знав ні відпочинку, ні спокою, мені не вдавалось нічого забути, куди, було, не поткнуся, скрізь бачу його хитре усміхнене обличчя. І ставало дедалі гірше в міру того, як зростала Аліса, бо він скоро зрозумів: я боюсь не так поліції, як того, що вона може про все дізнатися. Чого б і коли б він не захотів і хоч би що то було, я все давав йому не сперечаючись: землю, гроші, будинки,— поки, нарешті, він не зажадав того, чого я не міг йому дати. Він зажадав Алісу.

Його син, розумієте, виріс, моя дочка теж, а оскільки всі знали про моє погане здоров'я, він подумав, що це чудовий хід, щоб його хлопець успадкував усю мою власність. Але тут я був непохитний. Я не міг допустити, щоб їхній проклятий рід змішався з моїм, хоч не можна сказати, що хлопець мені не подобався, але в його жилах текла кров його батька, і цього було досить. Я твердо стояв на своєму. Маккарті погрожував. Я сказав, що нехай він робить яку хоче підлоту. Ми мали зустрітись біля ставка на півдорозі між нашими будинками, щоб поговорити остаточно.

Коли я прийшов туди, то побачив, що він розмовляє з сином, тому я закурив сигару й вирішив почекати за деревом, поки він буде сам. Але в міру того, як до мене доходив зміст розмови, вся моя лють і жорстокість оживали в моїй душі. Він примушував свого сина одружитися з моєю дочкою, нітрохи не турбуючись тим, як вона до цього поставиться, наче мова йшла про вуличну шльондру. Я аж божеволів на думку, що я і все найдорожче для мене перебуває під владою такої людини. Чи не можу я обірвати всі наші зв'язки? Я, вмираючий, охоплений розпачем чоловік! І хоч я був при здоровому розумі й сили не полишили мене, я розумів, що життя моє вже скінчилось. Але ж моє ім'я і моя дочка! Те й те можна врятувати, якщо примусити замовкнути його бридкий язик. І я зробив це, містере Холмсе. Зробив би це знову. Так, я вчинив тяжкий гріх, але

спокута за нього — моє мученицьке життя. Думка, що моя дочка потрапить у таку ж пастку, в якій перебував я, була нестерпною. Я вдарив його без ніякого жалю, ніби то була гидка отруйна зміюка. На його зойк прибіг син, але я встиг сховатися в лісі, хоч мені й довелось повернутись, щоб забрати пальто, яке я впустив, коли тікав. Ось вам щира правда, джентльмени, все було саме так.

— Не мені бути вам суддею,— сказав Холмс, коли старий підписав свої вимушені зізнання.— Дай Боже, щоб ми ніколи не зазнавали таких спокус.

— Я про це не прошу, сер. І що ви маєте намір зробити?

— Беручи до уваги ваше здоров'я,— нічого. Ви самі знаєте, що вам доведеться відповідати за свій вчинок перед значно вищим судом, ніж земний. Ваша сповідь залишиться в мене, і якщо Маккарті буде засуджено, мені доведеться скористатися з неї. Якщо ж ні, то жодний смертний ніколи її не побачить, і ваша таємниця, житимете ви чи помрете, буде у нас у безпеці.

— Тоді прощавайте,— урочисто проказав старий.— А коли настане ваша остання година, нехай вам буде легше на думку про той спокій, що ви його принесли на мою смертну постелю.

Хитаючись і стрясаючись усім своїм величезним тілом, він повільно пошкандибав з кімнати.

— Хай допоможе нам Бог! — по тривалій мовчанці мовив Холмс.— Навіщо доля так жартує з нами, нещасними, безпорадними й нікчемними створіннями? І коли я чую про випадок, подібний до цього, мені на згадку приходять слова Бекстера, і я кажу: "Ось іде Шерлок Холмс, якого хранить милість Божа".

Суд присяжних під тиском численних свідчень на користь підсудного, переданих Холмсом у розпорядження адвокатів, виправдав Джеймса Маккарті. Старий Тернер прожив ще сім місяців після нашої зустрічі, нині його вже немає серед живих, і є надія, що син убитого і дочка вбивці житимуть щасливо вкупі, не відаючи про чорну хмару, що огортає їхнє минуле.